

УДК 338.439.4:637.5'62

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ М'ЯСОМ ЯЛОВИЧИНИ

К.В. Береговий, аспірант*

Проаналізовано стан виробництва м'яса яловичини та забезпечення ним населення України. Розглянуто проблему збільшення поголів'я великої рогатої худоби в усіх формах господарювання. Також намічено шляхи підвищення ефективності виробництва м'яса яловичини задля забезпечення раціональної норми споживання м'яса населенням країни.

М'ясо, яловичина, велика рогата худоба, споживання, ціна, собівартість, рентабельність.

Виробництво продуктів харчування в усі історичні часи було й залишається для людства важливою і життєвою потребою. Найгострішою для людства є продовольча проблема. Науковці відносять її до найскладніших і довгострокових не тільки в Україні, а й у світовій економіці. Від її розв'язання залежить реалізація генетичного потенціалу населення країни, гармонійний розвиток фізичних сил і духовних здібностей людини. Жодне суспільство не зможе функціонувати нормально, якщо не вирішуватиметься проблема продовольчої безпеки не буде високорозвиненого аграрного сектору. Це підтверджується нинішнім станом розвитку економіки України, який значною мірою є наслідком недостатньої уваги держави до сільськогосподарського виробництва та інших галузей агропромислового комплексу, серед яких особливе місце займає підкомплекс м'ясного скотарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку і функціонування підприємств, господарств населення з виробництва м'яса

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор В.П.Горьовий.

яловичини в Україні досліджувалися здебільшого українськими вченими – селекціонерами і технологами.

Недостатнє впровадження в практику наукових досліджень концептуальних підходів до розвитку галузі м'ясного скотарства і удосконалення організаційно-економічних зв'язків та відносин між структурами й елементами продовольчої сфери призвело до порушення відтворювального процесу, розірвання зв'язків і відносин між виробниками, переробними підприємствами і торгівлею продукцією скотарства.

Таке положення не дає можливості вивести галузь із кризи, підвищити конкурентоспроможність продукції і на цій основі забезпечити населення необхідною кількістю продукції скотарства.

Дослідженню в тих або інших аспектах присвячені проблеми створення вітчизняних порід великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, використання ресурсного потенціалу в галузі, підвищення якості яловичини, удосконалення технології утримання та відтворення тварин, управління селекційним процесом досить повно і глибоко висвітлені у працях В.П. Бурката, Д.Т. Вінничука, В.І. Власова, Г.О. Гуменюк, М.В. Гладія, Е.М. Доротюка, Ф.Ф. Ейснер, М.В. Зубця, М.А. Кравченка, П.Л. Погребняка, В.Я. Месель-Веселяк, В.В. Радченка, П.Т. Саблука, В.С. Ярмака та інших вчених, які значно розширили межі селекційних, біотехнологічних, наукових досліджень у цій специфічній галузі скотарства, чим сприяли її становленню й розвитку.

Разом із тим, розв'язання проблеми подальшого розвитку конкурентоспроможного м'ясного скотарства потребує комплексного системного дослідження особливості інтенсифікації галузі в умовах ринку й обмеженості виробничих ресурсів. Водночас, слід вказати на недостатньо комплексний підхід до вивчення організаційно-економічних засад формування і ефективного функціонування підприємств, господарств населення виробників продукції м'ясного скотарства, що має важливе значення в організації збалансованого харчування населення України.

Мета дослідження – проаналізувати стан та можливості галузі м'ясного скотарства по формуванню конкурентоспроможного виробництва високоякісної продукції на такому рівні, який би забезпечив не тільки рекомендовану норму їх споживання на душу населення, а й потужні експортні ресурси, що сприятиме зміцненню економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Значення м'ясного скотарства – провідної галузі тваринництва у всіх природних зонах України – не обмежується виробництвом м'яса яловичини. Воно є основним постачальником шкіряної сировини для легкої промисловості та органічних добрив для рільництва. Скотарство розвинене повсюдно. Залежно від природно-економічних умов, воно характеризується певними територіальними відмінностями у виробничій спеціалізації. На Поліссі та в Лісостепу розвивається молочно-м'ясне і м'ясо-молочне скотарство. У Степу переважає м'ясне і м'ясо-молочне. У приміських зонах, особливо найбільших і великих міст, – молочно-м'ясне. Основною проблемою галузі м'ясного скотар-

ства є зменшення обсягів поголів'я тварин і його продуктивності, яке відбувається в господарствах усіх форм власності.

На початку 90-х років минулого століття в агропромисловому комплексі України почалися радикальні економічні перетворення – ліквідовано державну централізовану систему управління, відбулася лібералізація цінової політики, що призвело до різкого диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, фактично припинилася державна підтримка села. Тваринництво перетворилося на збиткову галузь, якою стало не вигідно займатися. Дестабілізуючі процеси в галузі набули обвального характеру, внаслідок чого в усіх без винятку типах тваринницьких господарств погіршилися результати їх господарської діяльності.

За 22 роки (з 1991 до 2013 р., на 1.03) в Україні значно зменшилося поголів'я великої рогатої худоби – на 19 705,7 тис. голів або в 5 разів, на 100 га с.-г. угідь залишилося 11,8 гол. ВРХ, що менше по відношенню до 1991 року на 31,3 гол. У 2013 році в Україні налічувалося 4917,7 тис. голів великої рогатої худоби .

Відбулося збільшення великої рогатої худоби за один рік на 1. 01. 2012 р. налічувалося ВРХ 4425,8 тис. голів, а вже на 1.01. 2013 р. – 4917,7 тис голів, тобто, збільшилося на 491,9 тис. голів. Особливо різко зменшилося поголів'я великої рогатої худоби на сільськогосподарських підприємствах за 22 роки – на 92,7%. За 2012 рік і січень – лютий 2013 року на сільськогосподарських підприємствах збільшилося поголів'я великої рогатої худоби на 19,4 тис. голів, або на 1,3 %. Частка ВРХ сільськогосподарських підприємств до загальної їх кількості становить 31,1%.

На сільськогосподарських підприємствах ВРХ на 100 га сільгоспугідь було у 1991 році 54,5 голів, у 2012 році ця кількість зменшилася до 7,4 голів, або на 86,4%.

Станом на 1.03. 2013 року у господарствах населення утримувалось великої рогатої худоби 3387,7 тис. голів. Збільшення за 2012 р. і два місяці 2013 року відбулося на 472,5 тис. голів. Спрацювала Постанова КМУ про стимулювання селянина по збереженню молодняка ВРХ. Частка господарств населення до всієї кількості ВРХ становить 68,9%. Значно зменшилося у господарств населення ВРХ на 100 га с. г. угідь. У 1991 році їх налічувалося 132,6 голів. а вже у 2013 році їх залишилося всього 21,3 голів. Тут необхідно врахувати і той момент, що за період реформ збільшилися площі с.-г. угідь у господарств населення.

Загальне поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2013 р. збільшилось у 20 регіонах. Найсуттєвіше збільшення поголів'я великої рогатої худоби спостерігалось у господарствах Івано-Франківської (на 6%), Київської (на 5%), Рівненської, Запорізької, Черкаської (на 4%) областей.

Найбільше скорочення поголів'я великої рогатої худоби зафіксовано в Донецькій області (на 6%) і в Автономній Республіці Крим (на 4%);

На рис. 1, бачимо, що всі показники поголів'я великої рогатої худоби із року в рік постійно зменшуються. У 1991 році основне поголів'я ВРХ утримувалося на сільськогосподарських підприємствах і вже у 2006 році більше великої рогатої худоби стало утримуватися у господарствах насе-

лення, і така тенденція зберігалася до 2013 року. За 2012 рік і до 1.03.2013 рік збільшилося поголів'я великої рогатої худоби у господарствах усіх категорій (синій стовпчик). Також піднявся стовпчик поголів'я ВРХ у сільськогосподарських підприємств та у господарств населення.

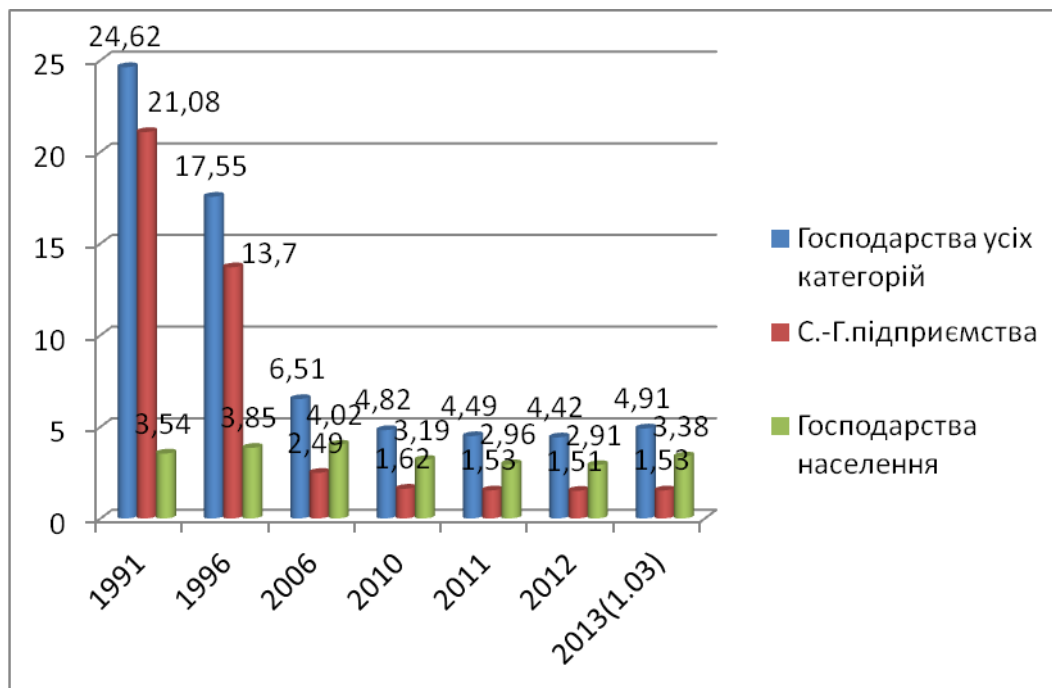

Рис. 1. Динаміка поголів'я великої рогатої худоби (млн. голів)

В Україні у 403 виробничих структурах різних організаційно-правових форм господарювання станом на 1 січня 2012 р. налічувалося 86,5 тис. голів великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, 14 порід і типів великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності, в тому числі 36,3 тис. корів м'ясного напрямку. (рис. 2). На частку зони Полісся від загальної кількості спеціалізованої м'ясної худоби припадає 55,3%, Лісостепу – 30,1% і степу – 14,6%. В Україні на 1000 корів молочних і молочно-м'ясних порід припадає 15 корів спеціалізованих м'ясних порід, а в зоні Полісся – 29, зокрема у Волинській області – 57 корів, тоді як у США, Канаді, Франції – 200—300. Якщо у світі частка яловичини, одержаної від м'ясної худоби, становить 54%, то в Україні – 3,5 %. Незважаючи на досить малу кількість м'ясної худоби, її кількість за останніх 6 років ще зменшилася на 39,9 тис. голів (31,6%), у тому числі корів – на 20,2 тис. голів (35,8, %). (1). Галузь м'ясного скотарства в Україні в процесі формування.

На рис. 2. видно, що з 2006 року поголів'я ВРХ м'ясного напрямлення продуктивності до 2008 р. різко зменшувалося і потім зменшення відбувалося, але повільнішими темпами. Зупинився рух показника чисельності ВРХ м'ясного напрямлення продуктивності у 2012 році на позначці 86,5 тис. голів. Показник кількості корів м'ясного напрямлення продуктивності, як видно на рис.2, постійно зменшувався.

Вирішити проблему збільшення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби можна шляхом прискореного розвитку великого спеціалізованого м'ясного скотарства, який при раціональній організації виробництва не потребує значних енергетичних і трудових затрат, а також капітальних вкладень.

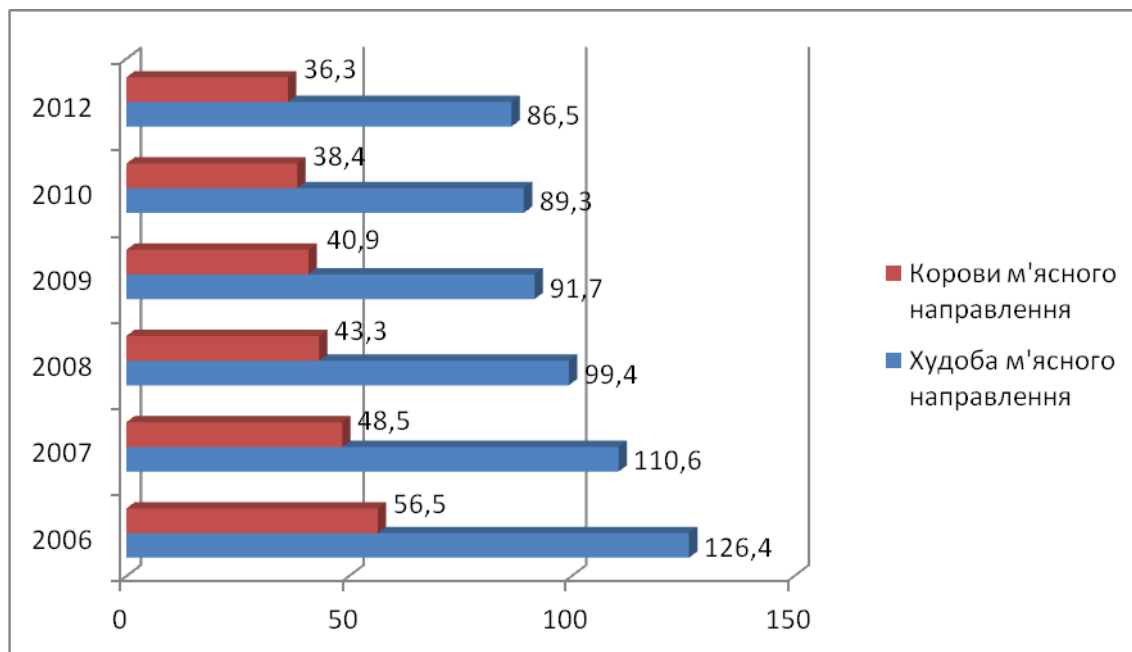

Рис. 2. Динаміка поголів'я худоби та корів м'ясного напрямлення (тис. голів)

Основним шляхом збільшення поголів'я м'ясних корів є інтенсифікація їх відтворення. Йдеться, насамперед, про збільшення виходу телят на 100 корів і нетелей до 90 голів, введення первісток у стадо у 25–27 міс., подовження терміну продуктивного використання до 5–6 отелень, рівень вибракування корів протягом найближчих 10 років до 15–17%, у подальшому – 20%.2).

Різде скорочення поголів'я великої рогатої худоби зумовлене рядом чинників. Одним із найсуттєвіших із них є економічна незацікавленість товаровиробників у вирощуванні худоби, що пояснюється низькими закупівельними цінами та скороченням попиту на дану продукцію.

Унаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин відбулися негативні зміни у розвитку м'ясного скотарства, зменшення чисельності поголів'я великої рогатої худоби, спричинило загальне зниження виробничого потенціалу галузі, спонукало до скорочення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби.

Особливо відбулося зменшення виробництва яловичини на сільськогосподарських підприємствах. Так, яловичини сільськогосподарські підприємства у 1995 році виробляли 68,8%, а господарства населення у тому самому році виробляли до основної кількості всього 15%. У 2011 році ролі помінялися, сільськогосподарські підприємства виробили м'яса яловичини всього 11,9%, а господарства населення зробили довісок до ос-

новного тоннажу 302 тис. тонн, і вони є основним товаровиробником яловичини. Їхня частка у виробництві м'яса яловичини становить 75,7% від загального обсягу виробленої яловичини всіма категоріями господарств. Господарства населення збільшили виробництво яловичини за 16 років на 69,7%. Але, слід зазначити, що сільськогосподарські підприємства набирають обертів по виробництву м'яса і в 2011 році їхня частка у загальному виробництві м'яса становила 56,7%, частка господарств населення була 43,3%. Зрозуміло, що сільськогосподарські підприємства посіли провідне місце не за рахунок м'яса яловичини.

На рис. 3. видно, що стовпчик виробництва м'яса яловичини в усіх категоріях господарств різко іде донизу, за ним слідує показник виробництва м'яса яловичини на сільськогосподарських підприємствах. Але, слід зазначити, що стовпчик виробництва м'яса яловичини на сільськогосподарських підприємствах з 2005 року прямує доверху, але основний свій рух він продовжує до зменшення.

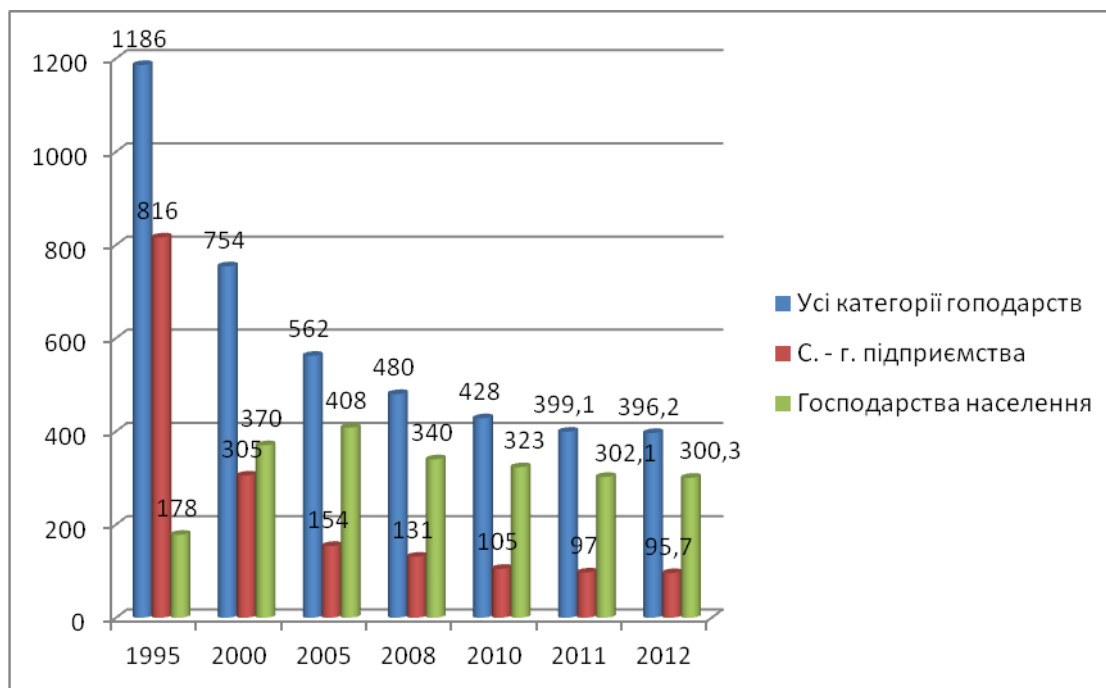

Рис. 3. Динаміка виробництва м'яса яловичини у різних категоріях господарств (тис. т)

Показник виробництва яловичини в господарствах населення піднімався доверху до 2005 року, потім повільно до 2008 року він прямував донизу і з цього року повільно продовжує рухатися в тому ж напрямку.

Господарства населення зменшили у 2011 році виробництво м'яса яловичини по відношенню до 2010 року на майже 21 тис. т, а у 2012 році відбулося зменшення виробництва яловичини по відношенню до 2011 року на 1,8 тис. тонн. Тенденція до зменшення обсягів виробництва м'яса яловичини у господарствах населення простежується з 2006 року. Це свідчить про те, що вимушений захід з підтримання власної дохідності шля-

хом виробництва м'яса в господарствах населення перестає бути таким – ця діяльність стає не вигідною. Хоча виробництво м'яса населенням є не найкращою альтернативою світовим технологіям його виробництва, втрата і цього виробника в умовах, що склалися, загрожує практично переходом на імпорту продукцію [1].

Негативні зміни в розвитку м'ясного скотарства супроводжувалися збільшенням витрат на виробництво одиниці продукції в галузі. Темпи підвищення собівартості виробництва яловичини істотно перевищували темпи зростання цін на її реалізацію. Так, протягом 1990–2011 рр. реалізаційна ціна 1 ц яловичини (з дотаціями) зросла у 3,8 раза, а її собівартість підвищилась у 5,9 раза. В результаті виробництво яловичини на сільськогосподарських підприємствах за ці роки (крім 1990 з дотаціями) було збитковим.

Собівартість 1 ц м'яса яловичини з кожним роком зростає, що, у свою чергу, призводить до зростання ціни м'яса яловичини.

За аналізований період зменшилася реалізація м'яса яловичини на с.-г. підприємствах на 93,5 %.

У 2011р. теж зменшилася реалізація яловичини по відношенню до 2010 року на 164,3 тис. ц, або на 8,7%. Собівартість в цьому ж році зросла на 2%, ціна реалізації на 19,6%, що дало можливість зменшити збитковість виробництва м'яса яловичини на 11,1%.

Рентабельність виробництва м'яса яловичини має значні відмінності по окремих роках. На рис. 4. видно, що рентабельність виробництва м'яса з 2000 по 2012 рік була мінусова. Виробництво м'яса було кожен рік збитковим, тільки з різним рівнем збитковості. Найвищий рівень збитковості виробництва м'яса яловичини був у 2000 році (-42,3%) і у 2007 році (-41%). Найменший рівень збитку відмічено у 2008 році (-24,1%), на решту років припадали збитки від 24,8% до -38,4%.

Оптимальний рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва (а це 25–45%) забезпечує розширене виробництво і зростання фондів матеріального стимулювання, характеризує ефективність витрат і є основою для обґрунтування найбільш раціональної галузевої структури господарств та отримання необхідної кількості прибутку як основного регулятора виробництва за ринкових умов [2].

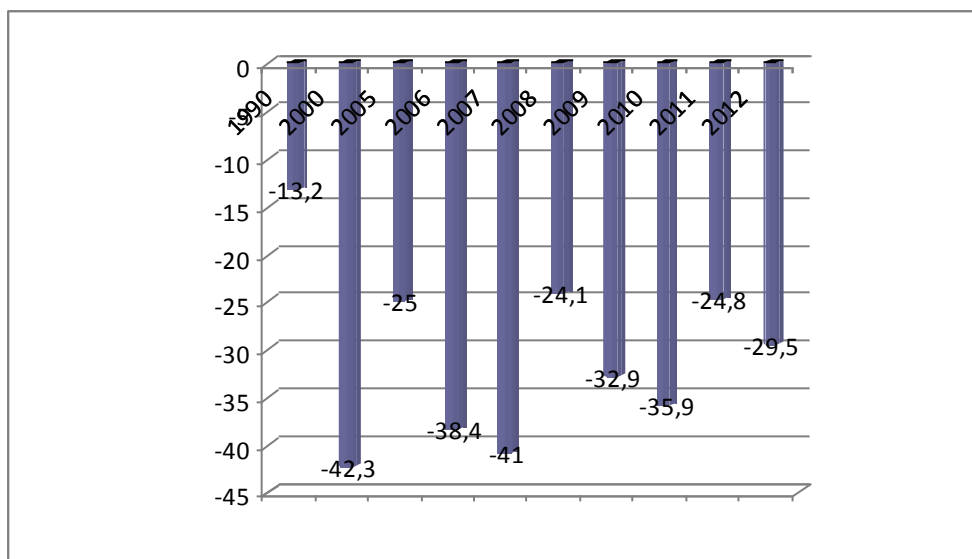

Рис. 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва м'яса яловичини

Аналізуючи баланс м'яса яловичини і телятини за 2008–2012 роки (табл.1) можна стверджувати, що загальна пропозиція його за ці роки зменшилася на 16,2%. У 2011 році загальна пропозиція м'яса яловичини зменшилася на 5,3%, порівняно з 2010 роком, у зв'язку зі зменшенням його виробництва та імпорту. Виробництво м'яса яловичини і телятини у 2011 році становило 399 тис. тонн –це менше, порівняно з 2008 роком на 81 тис. У 2012 році теж відбулося зменшення виробництва м'яса яловичини і телятини на 10 тис. т, порівняно з 2011 роком. Імпорт м'яса яловичини і телятини за 4 роки зменшився майже на 58%. Загальний попит у 2012 році зменшився на 1 тис. тонн, порівняно з 2011 роком, унаслідок скорочення особистого споживання яловичини і телятини населенням.

Внутрішній попит на яловичину та телятину у 2011–2012 роках коливається в межах 414–415 тис. тонн і залежить від платоспроможного попиту населення. Слід зазначити, що характерна для України тенденція до скорочення населення означає зменшення кількості наявних на ринку яловичини та телятини кінцевих покупців, а отже, зумовлює зменшення ємності цього ринку. Зміна запасів м'яса яловичини на кінець року у нас іде у мінусі до необхідної норми. Але запаси м'яса є гарантією держави у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

1. Баланс яловичини і телятини, тис. тонн*

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2012/ 2008
Загальна пропозиція	539	500	488	462	440	83,8
Початкові запаси	21	33	35	40	35	166,6
Виробництво	480	453	428	399	389	81,0
Імпорт	38	14	25	23	16	42,1
Загальний попит	506	465	461	427	426	84,2
Внутрішній попит	488	445	448	414	415	85
Особисте споживання населення	487	444	447	413	396	81,3
Витрати на нехарчові цілі (на корм, витрати та ін.)	1	1	1	1	1	100
Експорт	18	20	13	13	17	94,4
Кінцеві запаси	33	35	40	35	26	78,8
Споживання на 1 особу за рік, кг	10,5	9,6	9,8	9,04	8,5	80,9

*Джерело: Дані Держкомстату та власні розрахунки [6].

За аналізовані роки зменшилося виробництво м'яса яловичини на одну людину кг за рік в усіх категоріях господарств. Так у 1990 році с.-г підприємства виробляли 38,3 кг м'яса яловичини на одну особу за рік, а у 2012 році – всього 2,09 кг. Господарства населення виробляли м'яса яловичини у 1990 році на одну особу за рік 3,4 кг, у 2012 році виробили 6,58 кг на людину.

У зв'язку зі зменшенням виробництва м'яса яловичини на одну особу кг за рік маємо дефіцит до норми його споживання по нормативах МОЗ (табл.2).

2. Фактичне і необхідне виробництво та споживання м'яса яловичини (2012р.)

Показники	Виробництво всього тис.т	Потреби по нормативах МОЗ	Дефіцит до норм споживання	Споживання на 1 особу в рік, кг			
				норми МОЗ	Факт	до норми	
						+/-	%
Яловичина	389	1440	-1044	31,3	8,5	-22,8	27,2

Джерело: дані Держкомстату[6] та власні розрахунки

Вироблено яловичини у 2012 р. 389 тис. тонн, а потреба по нормі МОЗ 1440 тис. тонн, дефіцит – 1044 тис. тонн. Відповідно і споживання м'яса яловичини на одну особу за рік маємо 8,5 кг, що менше на 22,8 кг до норми МОЗ. Споживання до норми становить всього 27,2%.

Кожній людині у світі за даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) необхідно одержувати 20 г тваринних білків на день, або 7,3 кг на рік для того, щоб не допустити неповноцінного харчування або недоїдання. Така кількість білка міститься в 33 кг пісного м'яса, або 45 кг риби, або 60 кг яєць, або 230 кг молока відповідно. Зазначені джерела зазвичай поєднуються в щоденному споживанні їжі. Але в тих регіонах, де не всі з них легко доступні, необхідне збільшення споживання інших продуктів[5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для прискореного розвитку м'ясного скотарства необхідно:

- раціонально використовувати наявний ресурсний потенціал галузі (кормових угідь, основних фондів, в т.ч. основного стада худоби, оборотних матеріальних фондів, трудових ресурсів);
- введення в стадо велику рогату худобу м'ясної породи з високим генетичним потенціалом;
- проводити годівлю худоби збалансованими кормами, впровадження ресурсозберігаючих технологій годівлі, утримання та відтворення;
- збільшити вихід загальної кількості сухих речовин, білка зі споживаної частини м'яса;
- використовувати прогресивні форми, методи і прийоми організації праці та виробництва для одержання більшої кількості продукції;
- підвищити соціальний рівень працівників ферм;
- збільшити купівельну спроможність населення України.

Список літератури

1. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України : моногр. / [М.В. Гладій, П.Т. Саблук, Н.Г. Копитець та ін.] ; за ред. М.В. Гладія . – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 354 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / (Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.) ; за ред. М.В.Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

3. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2011 році / Державна служба статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=195158

5. Аналіз і прогноз кон'юнктури світових ринків продукції тваринництва / [Шпичак Х. М., Лупенко Ю.О., Присяжнюк М.В. та ін.] ; за ред. О.М. Шпичака. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 250 с.

6. Державний комітет статистики України.– Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Проанализировано состояние производства мяса говядины и обеспечения им населения Украины. Рассмотрена проблема увеличения поголовья крупного рогатого скота во всех формах хозяйствования. Также намечены пути к повышению эффективности производства мяса говядины с целью обеспечения рациональной нормы потребления мяса населением страны.

Мясо, говядина, крупный рогатый скот, потребление, цена, себестоимость, рентабельность.

The condition of beef and provide them the population of Ukraine. The problem of increasing the number of cattle in all forms. Also the ways to increase the efficiency of beef production to ensure the rational norms of consumption of meat the country's population.

Meat, beef, cattle, consumption, price, cost, profitability.